Na veitukutuku eso ka baleti ira na dauqoli ena veikorokoro

#24

Nodra vanua ni kumukumuni vata me ra vakasucu na ika

Na cava na nodra vanua ni kumukumuni vata me ra vakasucu na ika?

Na vanua ni nodra vakasucu na ika sai koya na nodra kumukumuni vakalewelevu na ika e na dua na vanua kei na dua na gauna me ra vakasucuma na yaloka ka ra sa veiwaki oti. Ni ra sa seu oti o ira na yaloka oqo era qai tubu me ra luve ni ika lalai ka ra tubu sara me ra sa ika lelevu. Me vaka ni dau yaco vakawasoma na nodra kumukumuni vakaoqo na ika me ra vakasucu e na dua vata tiko ga na gauna kei na vanua e na veiyabaki,sa rawarawa sara na kena kilai na gauna kei na vanua ni nodra kumukumuni vakaoqo.

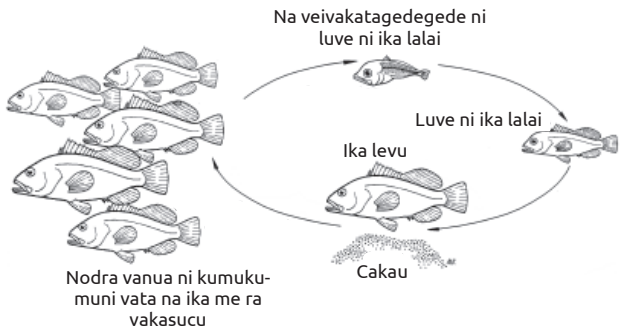

Na cava e dau yaco kina nodra kumukumuni me ra vakaluveni na ika?

E rairai vuna levu duadua beka ni nodra kumukumuni na veimataqali ika me rawa ni vakalevutaka cake nodra vakaluveni na ika. E levu na veika bula e waitui, ka wili kina e 96% na veimataqali ika taucoko, era vakaluveni e na kena vakacirimi yani e loma ni waitui na wai kei na yaloka me ra veiwaki.

Me vaka ni rawa vei ira na ika tagane kei ira na ika yalewa me ra robota yani e dua na loma ni vanua levu, na kumukumuni me ra vakasucu e solia vei ira e dua na vanua me ra sota vata kina. Na iwiliwili levu ni ika tagane kei na ika yalewa me ra kumuni vata e na dua na vanua, e vakavuna tale ga nodra digitaka na kedra dui i sa yadudua na ika ka vakatubura na veiqati ka vakalevutaka tale ga na kena rawa ni ra toso yani na wai me ra veiwaki vata kei na yaloka ka ra sa ciri voli mai

E dua tale na vuna ni nodra kumukumuni na ika me ra vakasucu sa i koya na vanua ni nodra kumukuni vata oqori, e tiko e na vanua e kui yani kina na wai ki waitui levu me ra drotaki na luve ni ika lalai mai vei ira na kedra meca ka ra tiko voleka ki matasawa. E rawa tale ga ni vanua ni nodra kumukumuni vata oqo na ika sa nakiti toka me ra kuitaki na luve ni ika lalai ki vei ira ka ra kawa vata e na loma ni nodra veicakau.

Na mataqali ika cava era dau kumukumuni me ra vakasucu vakaoqo?

E levu na veimataqali ika era dau kumukumuni me ra vakasucu se ra veitosoyaki vakalewe levu ki na vanua ni vakasucu. E na veiyanuyanu e na Pasifika, na veimataqali ika oqo era wili kina na kawakawa, damu, kanace, ulavi, saqa, balagi, sabutu, ose,kei na mekareli.

E levu na veimataqali ika era wili e na kumukumuni ni vakaluveni vakaoqo, ka ra bula tiko e na so tale na vanua ka vakatau e na nodra duivakatagedegede ni bula. Na yaloka kei na luve ni ika lalai ni cakau, me dua na kena ivakaraitaki, era ciri yani vakayawa mai na veicakau ni bera ni ra toso yani ki na veivanua vovodea me ra la'ki vakaitikotiko vakadua kina e na veicakau ka ra tubu me ra ika lelevu. Na kumukumuni ni vakasucu e dau yaco e na dua na gauna lekaleka, mai na 2 ki na 7 na siga, e na gauna ni vula levu se dua na vula vou.

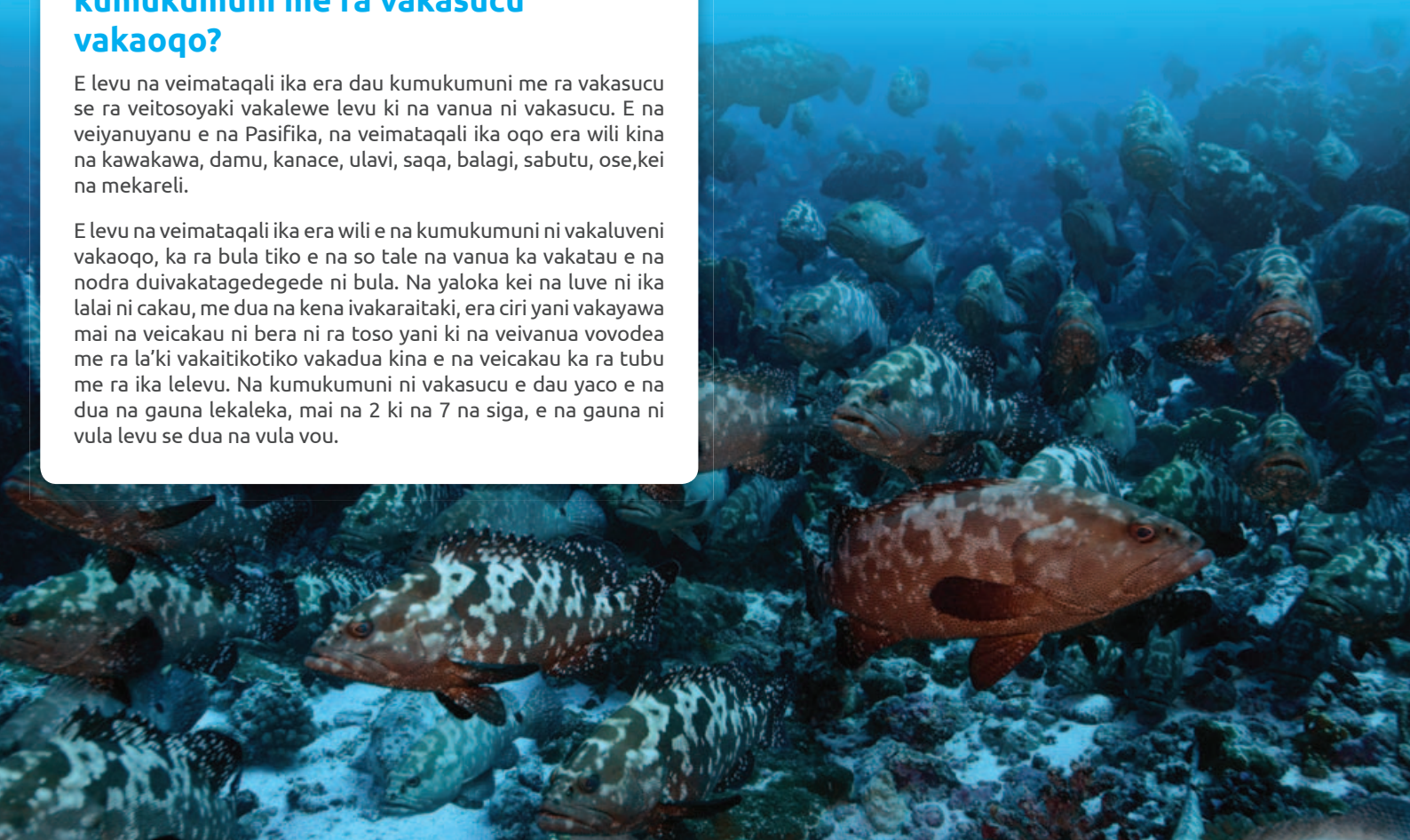

#24

Nodra vanua ni kumukumuni vata me ra vakasucu na ika

Na leqa cava soti e rawa ni yaco vei ira era dau kumukumuni vata?

E levu vei ira na ika dau kumukumuni vata e vinaka vei ira ni vukea na nodra vakaluveni, ka rawa ki na dua na vanua ni kumukumuni me vica wale ga, na mataqali ika, ka vakavuna me maroroi vakavinaka kina na kumukumuni yadudua. Ni ra kumukumuni vata vakalewelevu na ika e na kena gauna kei na vanua vata ga e na veiyabaki sa rawarawa sara na nodra qolivi ka dredre toka na nodra qolivi kevaka era veitosoyaki taudua voli e na loma ni dua na vanua levu. Na ika era kumukumuni e rawarawa ni ra qolivi mai vei ira na dauqoli ni ra vakayagataka na lawa, wa ni siwa, moto se dai.

Na nodra qolivi na ika e na gauna ni kumukumuni me ra vakasucu e vakacacana na nodra susugi na luve ni ika lalai ka ni levu vei ira era rawa ni tubu me ra qai qolivi e na veiyabaki mai muri. E na levu na veiyasai vuravuura, na qolivi ni ika e na gauna ni kumukumuni vata esa vakavuna na nodra sa yali vakadua eso na mataqali ika e na veivanua oqori.

Eda qarava vakaca beka ka taqomaka na nodra kumukumuni vata na veimataqali ika?

Na qaravi ni qoliqoli me maroroi kina na nodra kumukumuni vata na ika e na vakatau vakalevu sara ki vei ira na lewenivanua e na veikorokoro era dauqoli me ra vakaitavi kina. Oqo e baleta ni o ira na dauqoli oqo era kila vinaka na gauna kei na vanua ni nodra kumukumuni vata na veitamataqali ika e na nodra iqoliqoli.

Na imatai ni kalawa me na vakayacori sai koya me na caka na bose vakoro me rawa ni ra kila kina na lewenivanua dauqoli na bibi ni nodra kumukumuni vata na ika, me rawa ni ra bula tiko ga na ika e na veigauna taucoko. O ira taucoko era dauqoli me ra na tiko e na bose vakoro ka me kilai tale ga na veivanua kei na veigauna ni kumukumuni me rawa kina ni tiko na veiqaravi.

O ira na vakailesilesi ni tabacakacaka ni qoli se na veitabana e taudaku ni matanitu e rawa ni ra vakaitavi e na kena qaravi se cicivaki na bose vakoro kei na vakamacalataki ni veika dredre eso ni ra kena dau, ia o ira na dauqoli e na veikorokoro e rawa tale ga ni ra bese ni vakaraitaka na veivanua kei na gauna ni kumukumuni oqori vei ira mai taudaku. O ira mai taudaku e dodonu me ra rokova na nodra nanuma na itaukei ni qoliqoli ka me maroroi nai veitukutuku kece ni kumukumuni vata.

Na veibose vakoro kece e dodonu me ra sauma na veitaro oqo:

- **na veimataqali ika cava era dau kumukumuni vata?- me tuvani e dua na ituvatuva me maroroya na mataqali ika sa ra yali tiko yani.**
- **na cava e sa kilai tiko baleta na nodra bula na mataqali ika oqo?**
- **evei e dau yaco kina na kumukumuni vata – e vica na veivanua ni kumukumuni vata oqori?**
- **na gauna cava e dau yaco kina na kumukumuni vata oqo – vakadua e na dua na yabaki se vakavica? – e na gauna vata ga e na dua na yabaki? vakacava na vula?**
- **cava na dede ni kumukumuni oqori?**
- **na ituvatuva cava ni veiqaravi e sa taurivaki tiko?**
- **e na vakayacori vakacava na ituvatuva ni veiqaravi oqo?**

Na i karua ni kalawa me na vakayacori sai koya na kena vakarautaki e dua na ituvatuva baleta na nodra kumukumuni vata na veimataqali ika. Na tikina bibi ni dua na ituvatuva sai koya na vakatabui se vakalailaitaki sobu na gole tiko yani ki na vanua ni kumukumuni se ko ira era sa tiko sara ga e na vanua ni kumukumuni. E oka e na tikina oqo na vakatabui se tosoi sobu na qolivi ni ika e na gauna kei na vanua vata ga ko ya.

Kevaka e sega yaco na duavata e na kena vakatabui vakadua na qolivi ni ika ni ra vakasucu tiko, e dua na ka e rawa ni vakayacori ka rairai sega soti sara ni vinaka, a ya me yalani na vakayagataki ni vakarau ni qoli ka dau katoa vakalevu; me vaka na vakayagataki ni lawa, moto kei na dai me vakatabui vakadua, ia na siwa e rawa ni vakatarai vei ira e vica ga na dauqoli. Ia, na qolivi ni vanua ni vakasucu e rawa ni vakaleqa na luve ni ika era se qai sucu ka vakalailaitaka na iwiliwili ni luve ni ika lalai.

E na totoka sara na nodra taqomaki na luve ni ika lalai ke sa tiko e dua na ituvatuva rabailevu cake ka oka kina na taqomaki ni dui vakatagedegede ni nodra tubu cake tiko na luve ni ika lalai oqori e na nodra itikotiko. Na taurivaki se vakayagataki ni yalani ni lelevu ni ika ka rawa ni qolivi e dodonu beka me vakayacori me rawa ni solia na gauna me ra tubu cake kina na luve ni ika lalai me ra kumukumuni ka ra vakasucu. Na ituvatuva me qaravi baleti ira eso na mataqali ika era sa tabaki tu e na so tale na ivola tukutuku ni SPC.

Na maroroi ni nodra itikotiko na ika e tikina bibi ni dua na ituvatuva ni veiqaravi. Na buli ni lawa se lewa me vakatabui vakadua kina e dua na iqoliqoli e rawa ni taqomaka se maroroya na nodra itikotiko na ika ka rawa ni ra wili tale ga kina na vanua ni kumukumuni ni vakasucu vei ira eso tale na mataqali ika.

Na tiki ni itukutuku oqo e vakarautaka na SPC (www.spc.int) ni rau sa veitaratara vata kei na LMMA Network (www.lmmanetwork.org) me vukei ira na na veikoro dauqoli e na kena soli eso na i vakasala ni kena maroroi vinaka na iqoliqoli. Me qai laurai na ivola dusidusi e na kena vakamacalataki na veivosa era vakayagataki e na tiki ni tukutuku oqo. Na veitaba mai vei Yvonne Sadovy kei Jiro Sakaue, SCRFA (www.SCRFA.org).

The Locally-Managed Marine Area (LMMA) Network
Improving the practice of marine conservation

European Union
Union européenne

SPC CPS